

Overwegingen bij het christelijk martelaarschap vroeger en nu

Jan De Volder

De kruisdood van Jezus van Nazareth was het resultaat van een samenwerking van de religieuze leiders van zijn tijd, met medewerking van de politieke Romeinse verantwoordelijken: van de hogepriester Kajafas tot de ‘Pontius Pilatus’ uit de geloofsbelijdenis. De marteling en kruisdood van Jezus vormden een marginale gebeurtenis in de grote geschiedenis van het Romeinse Rijk, waarvan de expansie en consolidatie ook op onderdrukking en dit soort van rechtspraak was gestoeld. Maar precies deze ‘perifere’ gebeurtenissen in Jeruzalem vormen het uitgangspunt en het hart van het christelijke geloof: tijdens de beproeving van zijn lijden liet Jezus nooit na de liefde en de waarheid te blijven belichamen – ook als Hij er het zwijgen toe deed – en op het kruis overwint Hij uit liefdevolle gehoorzaamheid aan de Vader de dood. Het kruis wordt zo van een executie-instrument dat de dood brengt, tot een symbool van leven en heil, over de dood heen. Deze geloofsparadox staat in het hart van het christelijke leven. Een mens die zo geleefd heeft – Gods geliefde Zoon – wordt door God niet in de spelonk van de dood gelaten: het lege graf ondersteunt de hoop op het leven na de dood.

Jezus geldt zelf als de eerste martelaar van evangelisch leven: diegene die zijn leven geeft uit liefde voor zijn Vader, zijn leerlingen en vrienden, en uiteindelijk voor de verlossing van alle mensen, en niet toegeeft aan het evangelie van deze wereld dat verkondigt: ‘Red jezelf’. Jezus’ lichaam wordt gebroken en zijn bloed vergoten tot heil en redding van de mensen. Precies dit mysterie herhaalt en viert de Kerk in iedere eucharistie.

In leven en dood

De vroege Kerk heeft onmiddellijk erkend dat in het geloofsgeugen van christenen die met lijden en vervolging werden geconfronteerd, tot de dood toe, een grote gelijkenis met Christus school, die de ‘martelaar’ tot een bijzondere getuige (‘martyr’) van het christelijk geloof maakte. Dat gold van de eerste martelaar Stefanus

1 EGIED VAN BROECKHOVEN, *Dagboek van de vriendschap*. Met verantwoording en aantekeningen bezorgd door Georges Neefs, Brugge: Uitgeverij Emmatts, N.V. Desclée De Brouwer, 1971. Verwijzingen naar het dagboek worden aangegeven door DV, gevolgd door de gestructureerde aangave van de datum van de gerefereerde dagboekantekening: DV JJMMDD. In dit DV vinden we twee belangrijke teksten die verderop ook zullen aangehaald worden: ‘Gedachten over ons wijka-postolaat’ (GWA, in DV, blz. 75-78, op datum van 3 december 1965) en ‘Waarom ik ben gaan werken’ (WGW, in DV, blz. 117-119, op datum van 14 mei 1967). Voor een eerste inleiding in de ervaring van Egied Van Broeckhoven, verwijst ik naar twee artikelen van Georges NEEFS: *Portrait d'un 'contemplatif dans l'action'*, *Egied Van Broeckhoven* (1933-1967), in *Vie consacrée* 45/4 (1973): 193-221, en *Egied van Broeckhoven: Prier au coeur du monde*, in *Vie consacrée* 46/6 (1974) 321-337.

2 Voor een theoretisch inzicht in deze belangrijke narratieve dynamiek verwijzen we naar het werk van de Franse filosoof Paul Ricoeur. Zie ook de grondleggende bijdrage van Roland Barthes over Ignatius van Loyola en de Geestelijke Oefeningen in zijn boek *Sade, Fourier, Loyola*, Paris: Editions du Seuil, 1971. Hij legt er de narratieve dynamiek bloot in de Geestelijke Oefeningen van Ignatius van Loyola, de stichter van de jezuïetenorde waartoe Egied Van Broeckhoven behoorde: de tekst van de Geestelijke Oefeningen nodigt de persoon die de oefeningen doet uit om in een proces te stappen dat analoog is aan het geestelijke proces van Ignatius, die als het ware zijn eigen inwendig leven doorheen de tekst aan de persoon die de oefeningen doet, schenkt.

3 Zie bijvoorbeeld het mooie boek: Sheila CASSIDY, *Good Friday People*, London: Darton, Longman and Todd, 1991. Of ook hoe in zijn werk Daniel Groody de spirituele ervaringen van vluchtelingen aan de grens tussen Mexico en de VS beschrijft: mensen die in het spoor van Jezus ons leren ontdekken wie de God van Jezus is (Daniel GROODY, *Border of Death, Valley of Life: An Immigrant Journey of Heart and Spirit*, Totowa: Rowman & Littlefield, 2002).

4 Dit woord is bij Egied Van Broeckhoven een knipoog naar een auteur die hem, naast mystieke auteurs zoals Johannes van het Kruis en Ruusbroec, zeer bepaald heeft, Pierre Teilhard de Chardin.

5 In zijn verklarende nota's verwijst Georges Neefs naar Egied Van Broeckhovens lectuur van het werk van Ruusbroec. Voor wie dit theologisch verder wil uitklaren kan ook verwezen worden naar de band die Karl Rahner legt tussen heilseconomische en immanente Triniteit.

(Hnd 7) tot de christenen die stierven in de geloofsvervolgelingen van het Romeinse Rijk. Het is evenwel interessant vast te stellen dat de christenen van de Oudheid niet naar dit soort dood streefden of niet automatisch haar verheerlijkten: christenen waren geroepen om in de wereld te zijn, om de samenleving te helpen transformeren¹. In de brief aan de Filippijzen (1, 20-24) zie je dat Paulus enerzijds is aangetrokken door het 'martelaarschap' dat hem onmiddellijk met Christus zou verenigen, maar anderzijds erkent hoezeer zijn aanwezigheid onder de levenden nut heeft voor de opbouw van de kerk en het koninkrijk Gods. De dood van de martelaar werd gezien als het getuigenis van een moment, maar de christen was geroepen om te getuigen met zijn hele leven.

Voor de christenen – en dat was een significant breekpunt met de heidense visie van de Oudheid – ging martelaarschap uitdrukkelijk niet om individuele opoffering of om een heroïsche en enigszins narcistische oefening. Het was de kerk die het martelaarschap erkende, en wel achteraf, wanneer de gemeenschap de waarde van de woorden en de houding van de martelaar tijdens zijn leven en in de beproeving inschatte². De waarde van het christelijke martelaarschap is juist dat zijn 'getuigenis' niet 'autoreferentieel' is, niet naar zichzelf verwijst, maar naar Christus, die 'voor ons mensen en omwille van ons heil' geboren en gestorven is³. Paulus zegt het krachtig in de brief aan de Galaten: 'Want ik ben samen met Christus gekruisigd. Toch leef ik! Dat komt doordat niet meer mijn eigen "ik" leeft, maar Christus leeft in mij. En zo lang ik nog in dit lichaam leef, leef ik door het geloof in de Zoon van God. Want Hij houdt heel veel van mij en heeft zijn leven voor mij geofferd' (Gal 2, 19-20).

Jacques Hamel

Toen in het hartje van de zomer 2016 een commando van twee jihadisten een kerkje in het Franse Normandië aanviel en er de bejaarde priester Jacques Hamel vermoordde, gaf dit aanleiding tot een golf van emotie, in Frankrijk en ver daarbuiten⁴. Interessant is daarbij vast te stellen dat het grote publiek onmiddellijk de termen 'martelaarschap' en 'martelaar' in de mond nam. Op sociale media was de hashtag #martyr trending. Hamel was de eerste priester in Frankrijk na de Franse Revolutie die in een kerk werd vermoord. Een priester die aan het altaar wordt vermoord, spreekt rechtstreeks tot de verbeelding – denk aan de Salvadoraanse aartsbisschop Oscar Arnulfo Romero, op 24 maart 1980 vermoord terwijl hij de mis

opdroeg. Voor de *sensus fidelium* maar ook voor de goegemeente is het in zo'n geval blijkbaar intuïtief helder dat het om een geval van martelaarschap gaat. Maar voor de officiële erkenning is een kerkelijke juridische procedure nodig. Zo neemt Mgr. Lebrun, aartsbisschop van Rouen, de term consequent niet in de mond. Hij spreekt over Hamel als over een 'témoin', een getuige – wat etymologisch natuurlijk op hetzelfde neerkomt.

Maar tijdens een mis op het Feest van de Kruisverheffing met een groep pelgrims uit het Franse Rouen op 14 september 2016 aarzelde paus Franciscus niet over Hamel te spreken als over een martelaar⁵. Hij zei: 'Er zijn vandaag in de Kerk meer christelijke martelaren dan in de eerste tijden. Er zijn vandaag christenen die vermoord worden, gemarteld, opgesloten worden, de keel wordt overgesneden omdat ze Jezus Christus niet verloochenen. Daar komen we ook onze *père Jacques* tegen: hij maakt deel uit van deze rij van martelaren'. Franciscus wees erop dat het niet alleen zijn dood was, maar zijn hele leven dat een 'martelaarschap' was 'door zich weg te cijferen om anderen te helpen en door broederschap op te bouwen onder de mensen'. En hij eindigde zijn ochtendlijke homilie in de kapel van het Santa Marta met een uitnodiging om tot Jacques Hamel te bidden: 'We moeten tot hem bidden, hij is een martelaar! En martelaars zijn zalig, we moeten tot hem bidden!'

Als paus hield Franciscus geen juridische slag om de arm, maar sprak onmiddellijk over Hamel als een 'martelaar' en een 'zalige'. Kort daarna liet hij aan aartsbisschop Lebrun weten dat hij hem dispenseerde van de vijf jaren wachtijd alvorens een dossier voor canonisering van Jacques Hamel op te starten.

Een ongemakkelijke notie

Ondanks deze snelle, intuïtieve erkenning van Hamels martelaarschap, blijft het begrip 'martelaar' voor vele Westerlingen, christenen en niet-christenen, een ongemakkelijke notie. Verschillende factoren liggen daaraan ten grondslag.

Ten eerste heeft de huidige golf van zich op de islam beroepende zelfmoordterreur – die in de islamitische wereld een relatief nieuw verschijnsel is – het begrip 'martelaarschap' ernstig gecontamineerd. De radicale retoriek over de *shahid* – de martelaar die in zijn vermeende Jihad voor Allah zijn leven opoffert en zo automatisch

toegang tot het Paradijs hoopt te krijgen – spreekt tot de verbeelding van onze tijd. Daarom associëren vele tijdgenoten het begrip ‘martelaar’ vandaag haast vanzelfsprekend met de actie van zelfmoordterroristen. In het geval van de misdaad in Saint-Etienne-du-Rouvray zouden de martelaren dan eerder de twee jonge terroristen zijn, die na hun actie in de kerk doelbewust de dood zochten die ze van de Franse ordediensten ook zonder verpinken kregen aangebooden.

Hierbij weze opgemerkt dat dit soort ‘martelaarschap’ een dubbele perversering inhoudt: ten eerste tegenover het klassieke martelaarschap in de islamitische traditie, voor dewelke zelfmoord haram of verboden is, en waarin ook het doden van onschuldigen – des te meer als ze behoren tot de ‘volken van het boek’ – niet is toegestaan. Voor de meeste islamitische denkers kan zo’n zelfopoffering alleen aanvaard worden in een context van zelfverdediging tegen agressors⁶. De Marokkaanse koning Mohammed VI veroordeelde de moordenaars van de Franse priester eenduidig: ‘Hun onwetendheid doet hen geloven dat hun handelen voortkomt uit de jihad. Maar sinds wanneer betekent de jihad het doden van onschuldigen? De Allerhoogste heeft gezegd: “Weest geen overtreders; God houdt niet van overtreders”’.

Voorts is het evident dat dit soort ‘martelaarschap’ het dialetraal tegenovergestelde is van het christelijke concept van martelaarschap: voor het christendom is het martelaarschap geen na te streven ideaal, al zeker geen zelfdoding waarbij je anderen mee de dood in neemt. Wel is het een dood die de christen in bepaalde omstandigheden kan overkomen, wanneer hij trouw blijft aan zijn geloof en ervoor kiest zijn eigen leven niet met geweld te verdedigen. Zo wordt de gewelddadige dood een getuigenis van het geloof in Christus, die door het goede het kwade heeft overwonnen. Het gaat hier geenszins om een vorm van dolorisme en een soort pathologische fascinatie voor de dood, maar wel uiteindelijk om een getuigenis van liefde⁷. Voor een christen, maar ook voor een traditionele moslim, is het dus onmogelijk om het zaaien van terreur op enigerlei wijze als ‘martelaarschap’ te erkennen. Met J.-H. Tück kunnen we dan ook stellen dat moorden in naam van God ‘een perversie is van de Godsdnaam’, net zoals het ‘onjuist en pervers’ is om zelfmoordterroristen met de eretitel martelaren te bestempelen⁸.

Naast deze begripsverwarring die bij het publiek heeft plaatsgevonden is er nog een tweede reden waarom het christelijke

martelaarschap vandaag moeilijk ligt. Dat heeft te maken met een oordeel over het verleden, waarbij het christendom en de kerk vandaag eerder worden geassocieerd met de vervolgers dan met de vervolgd. In vele Westerse kringen overheerst vandaag schaamte over het geweld dat in naam van de godsdienst heeft plaatsgevonden, vanaf het Constantijnse tijdperk, over de kruistochten en de inquisitie, tot de zwartste bladzijden van de verovering van Amerika en het kolonialisme.

Het christelijke martelaarschap van vandaag erkennen is evenwel geen kwestie van de historische verantwoordelijkheden van Europa en zijn kerken onder de mat te schuiven. Maar het is een erkenning van het veranderde gezicht van het christendom. Vandaag is het werkelijk een globale religie, waarvan het zwaartepunt meer en meer naar het zuiden verschuift, en almaar vaker de godsdienst is van armen, minderheden en verdrukten. De associatie van christendom en wereldmacht gaat in de feiten en in de dagelijkse realiteit van veel christelijke gemeenschappen almaar minder op.

Johannes Paulus II en de eeuw van de martelaren

Het inzicht dat het martelaarschap geen relict is van het verleden maar een realiteit is van het hedendaagse christendom vond maar langzaam ingang in het collectieve bewustzijn van christenen van vandaag. Dat het toch zover kwam, is zeker mee te danken aan paus Johannes Paulus II, die in het kader van het Jubeljaar 2000 bijzondere aandacht vroeg voor de ‘nieuwe martelaren’. Dat gebeurde met de historische herdenking aan het Colosseum in Rome op 7 mei 2000. Daar zei Johannes Paulus II: ‘In de twintigste eeuw, misschien zelfs meer dan in de eerste periode van het christendom, heeft een groot aantal mannen en vrouwen van hun geloof getuigd door middel van lijden dat vaak heroïsch was (...) Ze ondergingen zowel oude als nieuwe vormen van vervolging, ze waren het slachtoffer van haat en uitsluiting, geweld en doodslag’⁹.

Het inzicht was bij paus Wojtyła sterk verweven met zijn persoonlijke geschiedenis. Zijn generatie was in Polen getuige geweest van de vervolgingen door de nazi’s, die naast de Joden ook vele katholieke Polen opsloten in concentratiekampen. Nadien had ook het communisme in tal van Oost-Europese landen christenen vervolgd. De ervaring van de Tweede Wereldoorlog en de daarop volgende jaren bracht mij ertoe om te denken aan met dankbaarheid te herdenken.

het lichtende voorbeeld van diegenen die, van in het begin van de twintigste eeuw tot het einde, vervolging hebben gekend, geweld, dood, wegens hun geloof en omdat hun houding was geïnspireerd door de waarheid van Jezus Christus'.

In de eerste jaren van de 21ste eeuw is de gevoeligheid voor de vervolging en het lijden van de christenen snel toegenomen. Het is dan ook een fenomeen waar niet langer valt naast te kijken. De Amerikaanse religiejournalist John Allen gewaagt zelfs van een 'Global War on Christians'. Volgens verschillende tellingen vormen christenen vandaag de meest vervolgte groep ter wereld. De vervolging neemt verschillende vormen aan. Nog steeds zijn er enkele communistische regimes die christenen actief vervolgen, zoals Noord-Korea en ook het Afrikaanse Eritrea. Daarnaast zijn christenen die opkomen voor rechtvaardigheid dikwijls ook het slachtoffer van maffiose machtsstructuren, zoals vaak het geval is in het door gewelddadige maras (bendes) geteisterde Midden-Amerika. En dan zijn er de bloedige crisissen in de Arabische wereld en de spraakmakende opkomst van het militant islamisme en jihadistisch terrorisme. Christenen zijn soms rechtstreekse doelwitten – zoals de recente aanvallen op kerken in Pakistan, Nigeria, Egypte, Irak, Syrië en elders aantonen – en vaak zitten zij in de tang als minderheid van een conflict dat er voornamelijk één is onder moslims.

In het voorbije jaar 2016 werden volgens het agentschap Fides – verbonden met de Vaticaanse congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren – achtentwintig katholieken die als priester, religieus of leek betrokken waren bij het evangelisatiewerk op gewelddadige wijze om het leven gebracht. De meeste slachtoffers vielen in Latijns-Amerika, en met name in Mexico, als gevolg van het endemische geweld in de samenleving. Maar ook in Afrika, Azië en met Jacques Hamel ook in Europa werden katholieken gevisieerd. Zo'n lijst zegt natuurlijk niet alles over het lijden van christenen en belicht bijvoorbeeld niet de vele duizenden christenen die het slachtoffer zijn van oorlogssituaties zoals in Syrië en Irak.

In odium fidei

In de klassieke opvatting van de katholieke kerk moet voor de erkenning van het martelaarschap het zwart op wit vaststaan dat de moordenaars handelden uit haat voor het christelijke geloof (in odium fidei). In het geval van Jacques Hamel is dit ook helder. De

twee terroristen hadden het duidelijk op een kerk gemunt en op de bedienaar van de eredienst. Daarmee gaven ze gevolg aan eerdere oproepen vanuit Daesh¹⁰. Onder meer via hun propagandamagazine *Dabiq* had de terreurgroep opgeroepen om christelijke doelwitten aan te vallen. De verwerping van het christendom en de Westerse 'kruisvaarders' wordt er ondubbeltzinnig en theologisch geformuleerd. Zo staat er in het nummer met de sprekende titel *Break the cross* onder meer te lezen: 'We haten jullie, eerst en vooral omdat jullie ongelovigen zijn. Jullie verwerpen de eenheid van Allah – of jullie dat zich realiseren of niet – door partners voor hem te creëren om te vereren, jullie plegen heilighennis tegen Hem door te beweren dat Hij een zoon heeft, jullie fabriceren leugens tegen zijn profeten en boodschappers, en jullie geven op allerlei manieren toe aan duivelse praktijken'.¹¹

De terroristen van Saint-Etienne-du-Rouvray maakten dit punt ook duidelijk in hun merkwuurde conversatie met de aanwezige religieuzen na de moord op de priester. Ze stelden meermaals dat Jezus onmogelijk de zoon van God kon zijn. Voorts gooiden ze in de kerk ook letterlijk het kruis tegen de grond, braken de paaskaarsen en bewerkten het altaar met hun mes. Toch legitimeerden ze hun actie ook deels met politieke argumenten: 'Zolang er bombardementen zijn in Syrië, zullen er aanslagen zijn in Frankrijk. Iedere dag'.

In andere gevallen is het concept 'in odium fidei' minder duidelijk. Dat gold bijvoorbeeld voor Oscar Romero, de aartsbisschop van San Salvador die op 24 maart 1980 werd vermoord terwijl hij de eucharistie opdroeg. Toch duurde het tot 2015 vooraleer zijn martelaarschap werd erkend. De twijfels die daartoe bijdroegen waren de volgende: was de moord op Romero niet eerder politiek dan religieus gemotiveerd?; en hoe konden zijn moordenaars, die ook gedoopte christenen waren, handelen uit haat voor het geloof? Maar uiteindelijk werden deze objecties overwonnen en ging de Kerk over tot het erkennen van het martelaarschap van diegene die voor het volk van San Salvador en ver daarbuiten allang een martelaar was.

Aartsbisschop Vincenzo Paglia, de postulator van Romero's zaligverklaring, zag daarin een verbreding van het traditionele begrip van martelaar. Volgens hem slaat het ook op de thema's van naastenliefde, gerechtigheid en vrede¹². Die weg naar een dieper begrip van het martelaarschap was voordien ook al ingezet voor de heiligverklaring van de Poolse franciscaan Maximiliaan Kolbe in 1982 (die in het concentratiekamp Auschwitz vrijwillig de plaats had

ingenomen van een familievader die was uitgekozen om de honderd te sterven als repesaillemaatregel) en de Italiaanse priester Giuseppe 'Pino' Puglisi in 2013 (die in 1993 door de mafia in Sicilië werd vermoord). Ook in deze gevallen lagen geen religieuze motieven aan de grondslag van hun gewelddadige dood, maar wilden hun moordenaars hen wel ombrengen omdat ze het christelijke geloof en waarden als naastenliefde en gerechtigheid belichaamden¹³. Mensen als Romero en Puglisi belichaamden ook de kerk van het Tweede Vaticaans Concilie, 'een kerk die zoals de barmhartige Samaritaan neerknielt bij de wonden van de mensheid', een kerk ook 'die niet is opgesloten in de sacristie, maar die aanwezig is op straten en pleinen'. Volgens Paglia gaat het bij de erkenning van de 'martelaars van de naastenliefde en de gerechtigheid' niet zozeer om een uitbreiding van het concept, maar wel om een dieper begrip ervan.

Ook de commissie 'Nieuwe martelaren en geloofsgetuigen', die Johannes Paulus II in het leven riep ter voorbereiding van het Jubeljaar 2000, hanteerde dit ruimere concept van martelaarschap¹⁴.

Constructief versus destructief martelaarschap

Vervolg en martelaarschap van christenen vandaag is dus enerzijds almaar vaker het gevolg van hun engagement in de wereld, en anderzijds ook gewoon van hun 'anders zijn', omdat ze als minderheid in een andersgelovige of anti-religieuze maatschappij totalitaire aanspraken van religieuze of politieke groepen uitdagen - denken we maar aan de christenen in Pakistan¹⁵ of India of christenen in totalitaire regimes als Noord-Korea of Eritrea. Deze minderheden moeten verdedigd worden. Terecht hamert de katholieke kerk tegenwoordig op het belang van godsdienstvrijheid, die ze overigens niet alleen voor christenen maar voor alle godsdiensten vraagt en verdedigt. Vervolg en martelaarschap zijn voor christenen immers geen idealen; waar mogelijk trachten zij het te vermijden, te voorkomen of te beëindigen. Martelaarschap is iets dat je in bepaalde omstandigheden als christen kunt aanvaarden voor jezelf, maar niet van anderen kunt vragen of opleggen.

En toch is ook in onze tijd het martelaarschap dat christenen overkomt en dat ze in liefde en geloof aanvaarden, een geloofsgeschenk van onschatbare waarde. In het bekende testament van broeder Christian de Chergé, prior van de trappistengemeenschap van

Tibhirine in Algerije - een van de grote spirituele teksten van onze tijd - reflecteert hij over zijn mogelijke dood als gevolg van jihadistisch geweld. Hij stelt uitdrukkelijk een dergelijke dood niet te verlangen ('Ik zie immers niet hoe ik mij erover zou kunnen verheugen dat dit volk, waarvan ik houd zonder onderscheid, van mijn dood wordt beschuldigd'). Wat meer is, in de dankzegging aan God voor zijn leven, heeft hij zelfs een woord van dank voor de 'vriend van het laatste ogenblik', zijn toekomstige moordenaar: 'Ja, deze dank, dit A-Dieu zijn ook gericht aan jou in wie ik het gelaat van God zie. Moge het ons gegeven zijn elkaar als gelukkige moordenaars weer te vinden in het paradijs, als het God behaagt, die ons beider Vader is. Amen! Inshallah!'

Père Hamel kende deze woorden, onder meer dankzij de film *Des Hommes et des Dieux*, en heeft ze overwogen. Zij kunnen op het eerste gezicht in sterk contrast lijken met zijn eigen opmerkelijke laatste woorden aan zijn moordenaars: 'Va t'en, Satan!' Die laatste woorden werden door paus Franciscus geroemd als bijzonder lucide, omdat de priester in staat was in zijn laatste ogenblikken zijn eigenlijke vervolger te beschuldigen: 'Ga weg, Satan'. Daarmee sloeg hij volgens Franciscus de nagel op de kop, want 'moorden in naam van God is satanisch'.

Gelaat van de duivel, of gelaat van God? Beide zijn evenwel ook samen te denken. Ongetwijfeld is in de moorddadige kracht van geweldenaars de Satan, het ultieme kwade aan het werk. Maar dat staat de christen niet in de weg de mens in zijn moordenaar te blijven beminnen. Zoals Jezus in de Hof van Olijven aan Judas - in wie de Satan was gevaren - minzaam vroeg: 'Vriend, zijt ge daarom hier?' (Mt 26,50). Ook in dit onderscheid - het kwade en de zonde haten maar de zondaar en de vijand beminnen - gaan martelaars ons voor in het oneindige en paradoxaal mysterie van de christelijke liefde, die de haat, de zonde en de dood overwint.

In tijden waarin er zoveel voorbeelden zijn van 'destructief' martelaarschap, geboren uit wanhoop, nihilisme of een geperverteerd geloof in het paradijs, dienen christenen opnieuw te leren hun martelaren te eren, en het 'constructieve' martelaarschap te omarmen en het met kracht claimen als een geloofsgetuigenis *par excellence*.

Want zoals Hans Urs von Balthazar het stelt in *Cordula oder der Ernstfall*: het christelijke geloof is een ernstige zaak, omdat het ook vandaag iets is waarvoor mensen leven en sterven.

Bibliografie

- JOHN L. ALLEN, *The Global War on Christians: Dispatches from the Front Lines of Anti-Christian Persecution*, New York, 2013, 2016².
- MARIE-FRANÇOISE BASLEZ, *Les Persécutions dans l'Antiquité. Victimes, héros, martyrs*, Fayard, Parijs, 2007.
- JAN DE VOLDER, *Martelaar. Leven en dood van de Franse vermoorde priester Jacques Hamel*, Halewijn-Adveniat, Antwerpen-Baarn, 2016.
- JEAN-MICHEL DI FALCO, TIMOTHY RADCLIFFE & ANDREA RICCARDI (eds.), *Le livre noir de la condition des chrétiens dans le monde*, Xo, Parijs, 2014.
- IVO DUJARDIN, *De droom van Tibhirine. Monniken en moslims. De erfenis van de zeven vermoorde trappisten*, Lannoo, Tiel, 2009.
- DIDIER RANCE, *Un siècle de témoins. Les martyrs du XXe siècle*, Le Sarment, Parijs, 2000.
- ANDREA RICCARDI, *De eeuw van de martelaren. Geschiedenissen van christenen uit de twintigste eeuw, vermoord omwille van hun geloof*, Lannoo, Tiel, 2002.
- OLIVIER ROY, *Le jihad et la mort*, Seuil, Parijs, 2016.
- H.J. TUCK, *Moord in naam van God? Waarom zelfmoordterroristen geen martelaren zijn. Een verduidelijking*, in *Communio. Internationaal Katholiek Tijdschrift* 40 (2015) 209-222.
- HANS URS VON BALTHAZAR, *Cordula ou l'épreuve décisive*, Beauchesne, Parijs, 1968.
- HANS URS VON BALTHAZAR, *Martyre et Mission*, in *Nouveaux points de repère*, Fayard, Parijs, 1980.

Noten

- 1 Zie hierover M.F. BASLEZ, *Les Persécutions dans l'Antiquité. Victimes, héros, martyrs*, Fayard, Parijs, 2007.
- 2 Zie hierover M.F. BASLEZ, *Loin du 'martyre de désespoir'* in J.M. DI FALCO, T. RADCLIFFE, A. RICCARDI (Eds.), *Le livre noir de la condition des chrétiens dans le monde*, Parijs 2014, p.65.
- 3 Zie hierover H.U. VON BALTHAZAR, *Martyre et Mission*, in *Nouveaux points de repère*, Parijs, 1980, p.366, p. 370.
- 4 Zie hierover J. DE VOLDER, *Martelaar. Leven en dood van de vermoorde priester Jacques Hamel*, Antwerpen-Baarn, 2016.
- 5 *Ibid.* pp. 133-135.
- 6 Over de problematische semantische verschuiving van het begrip 'martelaar' in de islam, zie J.H. TUCK, *Moord in naam van God? Waarom zelfmoordterroristen geen martelaren zijn. Een verduidelijking*, in *Communio. Internationaal Katholiek Tijdschrift*, 40 (2015), vooral pp.214-220; zie ook DAVID COOK, *Martyrdom in islam*, Cambridge, 2007.
- 7 Zie ook het interview met aartspriester Andrew Louth in het dossier over christelijk martelaarschap in *Tertio*, 25 januari 2017, p.7-10.
- 8 H.J. TUCK, *Moord in naam van God? Cit.*, p. 209.
- 9 De homilie van Johannes Paulus II is te vinden op: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000507_test-fede.html (mijn vertaling).
- 10 Het Arabische woord waarmee gemeenzaam verwezen wordt naar de terreurgroep Islamitische Staat.
- 11 Dabiq n. 15, *Break the cross*, p. 31. <http://www.clarionproject.org/factsheets-files/islamic-state-magazine-dabiq-fifteen-breaking-the-cross.pdf>
- 12 <https://www.avvenire.it/mondo/pagine/romero-primo-mature-del-concilio>
- 13 INES SAN MARTIN, *Romero Symbolizes a New Concept of Martyrdom*, in *Cruz*, 23 mei 2015. <https://cruznw.com/church/2015/05/23/romero-symbolizes-a-new-concept-of-martyrdom/>
- 14 Zoals bijvoorbeeld blijkt in de studie van ANDREA RICCARDI, *De eeuw van de martelaren. Geschiedenissen van christenen uit de twintigste eeuw, vermoord omwille van hun geloof*, Tiel, Lannoo, 2002.
- 15 Hierbij staat vooral het voorbeeld van de katholieke minister van minderheden Shabbaz Bharti voor ogen, die op 2 maart 2011 werd vermoord. Zie zijn spirituele testament 'Ik wil alleen een plaats aan de voeten van Jezus', in *Tertio*, 9 maart 2011, p.5.